Byzantina Symmeikta

Vol 4 (1981)

SYMMEIKTA 4

Συμβολή στη μελέτη της έξωτερικῆς πολιτικῆς
τοῦ Βασιλείου Α΄ στη δεκαετία 867-877

Βασιλική Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.675](https://doi.org/10.12681/byzsym.675)

Copyright © 2014, Βασιλική Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΒΛΥΣΙΔΟΥ Β. Ν. (1981). Συμβολή στη μελέτη της έξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ στη δεκαετία 867-877. *Byzantina Symmeikta*, 4, 301–315. <https://doi.org/10.12681/byzsym.675>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α' ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 867 - 877 *

Οί μελέτες που αναφέρονται στο έργο του Βασιλείου Α' του Μακεδόνα (867 - 886)¹, αν και αναγνωρίζουν την πολύπλευρη πολιτική του ιδρυτή της Μακεδονικής δυναστείας, που οδήγησε τη βυζαντινή αυτοκρατορία στο άπώγειο της στρατιωτικής και πολιτικής της δύναμης, πραγματεύονται την εξωτερική πολιτική του Βασιλείου κατακερματίζοντάς την σε τομείς — 'Ανατολή, Δύση, Βαλκάνια, εκκλησιαστικά προβλήματα κλπ. — χωρίς να επιτυγχάνουν να εκφράσουν σ' έναν αρκετά μεγάλο βαθμό, την ιεράρχηση των πολιτικών φροντίδων της αυτοκρατορίας εκείνη την εποχή.

Είναι αναμφισβήτητο ότι, όταν ο Βασίλειος Α' ανέβηκε στο θρόνο, τα προβλήματα ήταν πολλά, διαφορετικής ύφης, κι ακόμη έπρεπε να αντιμετωπιστούν σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές. 'Η εξιστόρηση όμως των επιχειρήσεων του αυτοκράτορα κατά τομείς δεν βοηθά τον ιστορικό να διαμορφώσει μια σαφή γνώμη, μ' άλλα λόγια δεν αφήνει περιθώρια να αντιληφθεί κανείς αν η πολιτική του διαπνεόταν από όρισμένες γενικές αρχές που καθόρισαν τη χρονική προτεραιότητα των ενεργειών του. Πιο συγκεκριμένα, τα θέματα που, κατά τη γνώμη μου τουλάχιστον, χρειάζεται να διερευνηθούν περισσότερο, είναι τα ακόλουθα: η χρονολογική σειρά και διαδοχή όχι μόνο των στρατιωτικών, αλλά και των πολιτικών, διπλωματικών και άλλων ενεργειών του αυτοκράτορα²· ο τομέας που ο Βασίλειος Α' θεωρούσε πρωταρχικής σημασίας για την αυτοκρατορία· τα πραγματικά κίνητρα της πολιτικής του Βασιλείου Α'.

* Αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή τον κ. Τ. Λουγγή για τη βοήθεια που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια αυτής της εργασίας.

1. Βασική ακόμη παραμένει η μονογραφία του Α. V o g t, *Basile Ier empereur de Byzance (867 - 886)*, Παρίσι 1908. Βλ. επίσης την άδημοσίευτη διατριβή του Ν. T o - b i a s, *Basil I (867 - 886), the Founder of the Macedonian Dynasty: A Study of the Political and Military History of the Byzantine Empire in the Ninth Century*, New Brunswick, New Jersey 1969 (University microfilms inc. Ann Arbor, Michigan).

2. 'Ως τώρα, ο μόνος που έχει δώσει τη χρονική διαδοχή των γεγονότων είναι ο Α. Α. V a s i l i e v, *Byzance et les Arabes*, τόμ. Β', πρώτο μέρος: *La dynastie Macédonienne (867 - 959)*, Βρυξέλλες 1968.

I. ΟΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ

α) "Ο ξυσση τῆς ἀντιπαπικῆς πολιτικῆς στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ Γ'

Οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν ὅτι οἱ σχέσεις τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν πάπα Ρώμης ὀξύνονται ἰδιαίτερα μετὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 861, ὅποτε ἡ σύνοδος στὰ νὰ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐπικυρώνει τὴν ἐκλογή τοῦ πατριάρχῃ Φωτίου¹. Οἱ ἀντιθέσεις θὰ γίνουν ὀξύτερες καὶ ἡ ρήξη θὰ ἐπιταχυνθεῖ ἐξαιτίας τῶν ζητημάτων τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας².

Τὴν ἐποχὴ πού ἡ Μοραβία εἰσέρχεται στὴ βυζαντινὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς καὶ ἡ κατάστασις γιὰ τὴν αὐτοκρατορία ἐμφανίζεται εὐνοϊκὴ στὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ νίκη τοῦ Λαλακάοντος (Σεπτέμβριος τοῦ 863), νίκη πού θὰ ἐπιτρέψει στὰ βυζαντινὰ στρατεύματα νὰ κάνουν δυναμικὴ ἐμφάνισις στὴ Βουλγαρία³, ἡ σύνοδος τοῦ Λατερανοῦ καθαιρεῖ τὸν Φώτιο, ἐπικαλούμενη τὴν ἀντικανονικὴ τοῦ ἐκλογή. Ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου ἦταν πράγματι ἀντικανονικὴ, ἀλλὰ δὲν διέφερε σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐξίσου ἀντικανονικὴ ἐκλογή τοῦ Ταρασίου (784 - 806) πού, παλιὰ, ἡ Ρώμη εἶχε ἀναγνωρίσει καὶ ὑποστηρίξει. Ὁ τωρινὸς ὁμῶς κάτοχος τῆς παπικῆς ἑδρας Νικόλαος Α' (858 - 867) ἐπιδιώκει νὰ ἀναμειγνύεται ἐμπρακτὰ στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς⁴.

Ἔτσι, στὸ ἐξῆς, ὀρισμένες παλινδρομήσεις μέσα στὰ πλαίσια τοῦ πολιτικοῦ-ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀνταγωνισμοῦ (βάπτισις τοῦ ἡγεμόνα Βόρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ' τὸ 864 καί, στὴ συνέχεια, στροφή του πρὸς τὸν πάπα Νικόλαο τὸ 866) ὀδηγοῦν κατευθεῖαν στὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου/Σεπτεμβρίου 867, ὅποτε ὁ Φώτιος, μὲ τὴ συναίνεση τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ', φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ἀναθεματίσει τὸν πάπα Νικόλαο Α'⁵.

Πολὺ λιγότερο κρίσιμη, συνεπῶς, ἐμφανίζεται ἡ κατάστασις γιὰ τὴν αὐτοκρατορία στὴν Ἀνατολὴ ἀπ' ὅ,τι στὴ Δύση, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀξυσση τῶν σχέσεων πρεσβυτέρας καὶ νέας Ρώμης, οἱ Ἀραβες τῆς Ἀφρικῆς, σύμφωνα

1. Γιὰ τὴ σύνοδο τοῦ 861 καὶ τὴν ἐπικύρωσι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου, πρβλ. J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire, from the Fall of Irene to the Accession of Basil I*, Λονδίνο 1912, σελ. 195 - 198 (χρονολογεῖ τὴν σύνοδο τὸν Μάιο τοῦ 861) καὶ F. Dvornik, *Le schisme de Photius, histoire et légende*, Παρίσι 1950, σελ. 116 - 143.

2. Πρβλ. F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Παρίσι 1926. Τοῦ Ἰδίου, *Byzantine Missions among the Slavs, SS Constantine - Cyril and Methodius*, Rutgers Byzantine series, New Brunswick, New Jersey 1970.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 165 CSHB. Ψευδοσυμεών σελ. 665 CSHB. Συν. Γεωργίου Μοναχοῦ σελ. 824 CSHB.

4. Πρβλ. F. Dvornik, *Byzantium and the Roman Primacy*, Νέα Ὑόρκη 1966, σελ. 101 - 123.

5. Πρβλ. Bury, στὸ ἴδιο, σελ. 201 καὶ G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, Μόναχο 1963, σελ. 193.

μέ τη ρητή μαρτυρία του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου¹, έχουν γίνει τόσο επικίνδυνοι, ώστε να άπειλούν όχι μόνο τη Σικελία και την Ίταλία, αλλά και τις ίδιες τις άκτες της δυτικής Βαλκανικής, τον ίδιο χρόνο 867.

β) 'Η προτεραιότητα που έδωσε ο Βασίλειος Α' στα προβλήματα της Δύσης

'Ο Βασίλειος Α', άμέσως μετά την άνοδό του στο θρόνο, το Σεπτέμβριο του 867, καθαιρεί τον Φώτιο, έπαναφέρει τον έξοριστο ως τότε πατριάρχη Ίγνάτιο (867 - 877) που είχε την εύνοια του πάπα Νικολάου Α' και στέλνει πρεσβεία στη Ρώμη με επικεφαλής το βασιλικό σπαθάριο Βασίλειο Πινακᾶ². 'Ο ύπερασπιστής όμως των πρωτείων της Παπασύνης Νικόλαος Α' είχε πεθάνει στις 13 Νοεμβρίου του 867 και η πρεσβεία του Βασιλείου, φτάνοντας στη Ρώμη, βρήκε στην παπική έδρα τον Άδριανό Β' (867 - 872).

Είναι η εποχή που οι έπιδρομές των Άράβων έχουν φτάσει ως τη Β. Άδριατική· τα φρούρια Βούτοβα, Ρώσα και Δεκάτερα έχουν πρόσφατα καταληφθεῖ³. 'Ο βυζαντινός αυτοκράτορας, ανταποκρινόμενος στην έκκληση των κατοίκων της Ράγουσας που πολιορκείται έδω και αρκετόν καιρό από τους Άγαρηνούς της Καρχηδόνας⁴, στέλνει τον πατρίκιο και δρουγγάριο του πλώιμου Νικήτα Ώορύφα⁵ με μεγάλο στόλο στη Δαλματία⁶ που, γύρω στα 870 περίπου, γίνεται θέμα⁷. Στις άρχές του 868 λοιπόν, ο βυζαντινός στόλος έχει ήδη κάνει μια δυναμική εμφάνιση στα νερά της Άδριατικής.

1. Βλ. Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, Βίος Βασιλείου, Συν. Θεοφ. σελ. 288 CSHB: ... και των πλείστων της Σικελίας υπό της ρειτονούσης των Καρχηδονίων δυνάμεως καταπολεμηθείσης και ύποφόρου τοῖς βαρβάροις γεγενημένης, ... σελ. 289: ... οἱ ἀπὸ Καρχηδόνης Άγαρηνοί, ... ἐξ και τριάκοντα πλοίων πολεμικῶν κατὰ Δαλματίας στόλον ἀπέστειλαν. ...

2. Βλ. Mansi XVI, 23, 46 - 47A, 50, 53. Πρβλ. και T. C. Lounghis, *Les ambassades byzantines en Occident, depuis la fondation des états barbares jusqu'aux Croisades (407 - 1096)*, Άθήνα 1980, σελ. 191.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 289. Πρβλ. Δ. Α. Ζακυθηνού, *Βυζαντινή Ίστορία (324 - 1071)*, έν Άθήναις 1972, σελ. 259. Έπίσης H. Grotz, *Erbe wider Willen. Hadrian II. (867 - 872) und seine Zeit*, Βιέννη - Κολωνία - Graz 1970, σελ. 190.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 289. Πρβλ. E. Eickhoff, *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland*, Βερολίνο 1966, σελ. 212 και Vasiliev, στο ίδιο, σελ. 11 - 12.

5. Συν. Θεοφ. σελ. 290. Πρβλ. Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Παρίσι 1966, σελ. 104. R. Guiland, *Les patrices stratèges byzantins en Italie méridionale, de l'avènement de Basile Ier à la mort de Léon VI (867 - 912)*, Recherches sur les institutions byzantines, τόμ. Β', Βερολίνο - Άμστερνταμ 1967, σελ. 170. Vasiliev, στο ίδιο, σελ. 13.

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 291 - 292.

7. Πρβλ. J. Ferluga, *Vizantiska uprava u Dalmatsiji*, Βελιγράδι 1957, σελ. 68 - 96 και στη γαλλική περίληψη σελ. 157.

Οἱ Ἀραβες πού πολὺ εὐκόλα παραιτοῦνται ἀπὸ τῇ Ράγουσα — ἡ ἀναγγελία καὶ μόνο τῆς ἄφιξης τοῦ βυζαντινοῦ στόλου στάθηκε ἱκανὴ νὰ τοὺς κάνει νὰ ἐγκαταλείψουν μιὰ βασικῆς σημασίας περιοχὴ γιὰ τὴν κυριαρχία τους στὴν Ἀδριατικὴ καὶ τὴ στενότερη «πολιορκία» τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου — ἀποβιβάζονται στὴν Ἰταλία πού «νῦν Λαγοβαρδία ὠνόμασται»¹ καὶ «συνεχῶς αὐτὴν κατατρέχοντες καὶ ἀφειδῶς ληιζόμενοι», καταλαμβάνουν ἑκατὸν πενήντα κάστρα². Ἡ ἴδια ἡ Ρώμη ἀπειλεῖται³. Στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ἑνατοῦ αἰῶνα, τὸ μέλλον τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης θὰ κρινόταν στὴν Ἰταλία.

Στὴ Δαλματία, σὲ μιὰ ἀραβικὴ ἐπίθεση, ὁ Βασίλειος Α' ἀπάντησε μὲ μιὰ βυζαντινὴ ἀντεπίθεση· οἱ ἐνέργειές του αὐτὲς γίνονται στὴ Βαλκανικὴ, ὅπου κανένας δυτικὸς στρατὸς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν κυριαρχία του. Σὲ ἀντίθεση ὅμως μὲ τὴ γρήγορὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβασή του στὴ Δαλματία, ὁ Βασίλειος Α' διστάζει ν' ἀκολουθήσῃ ἀμέσως τοὺς Ἀραβες στὴν Ἰταλία, ἂν καὶ διαθέτῃ ἕνα στόλο ἑκατὸ πλοίων κι ἕναν ἱκανότατο ἀρχηγό, ὅπως τὸν Νικήτα Ὁροῦφα. Ἐτσι προετοιμασμένος, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ καταλάβῃ τὶς δυὸ παράλιες πόλεις, τὸν Τάραντα καὶ τὸ Μπάρι, πού βρίσκονται κάτω ἀπὸ ἀραβικὴ κατοχή.

Πρὶν κάνει ὅμως ὅποιαδήποτε κίνηση πρὸς τὴν Ἰταλία, «διαπρεσβεύεται πρὸς Λοδοῖχον, τὸν ῥῆγα Φραγγίας καὶ τὸν πάπα Ῥώμης. . .»⁴, ζητάει δηλαδὴ ἐνίσχυση ἢ ἴσως καὶ ἔγκριση γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐπέμβῃ στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, οἱ ἀμυντικὲς ἱκανότητες τῶν δυὸ δυνάμεων τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου — πάπα Ῥώμης καὶ καρολίγγειο αὐτοκράτορα — εἶναι ἀνεπαρκεῖς γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῶν Ἀράβων πού ἔχουν ἐδραιώσει τὴν κυριαρχία τους στὴ Σικελία καὶ ἔχουν καταλάβῃ τὶς πόλεις Τάραντα καὶ Μπάρι στὴ Ν. Ἰταλία. Εἶναι φανερό ὅτι γιὰ τὶς καθεαυτὸ ἰταλικὲς δυνάμεις εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ καταπολεμήσουν τοὺς Ἀραβες στὴ Ν. Ἰταλία, ὅπου οἱ κτήσεις τους δὲν ἔχουν ἐδαφικὴ συνοχή, παρὰ στὴ Σικελία, ὅπου κατέχουν πιά τὸ μεγαλύτερο μέρος της.

Ὅμως, μετὰ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἔντονης δραστηριότητος στὴν Ἰταλία (847 - 867), ὁ δυτικὸς αὐτοκράτορας Λουδοβίκος Β' (850 - 875) δὲν μπορεῖ νὰ δράσῃ ἀποτελεσματικὰ. Ὁ φραγγικὸς στρατὸς εἶναι ἰσχυρὸς ἀλλὰ σχεδὸν ἀνίκανος νὰ ἀποκρούσῃ τὶς ξαφνικὲς ἐπιδρομὲς-ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων. Ἐπομένως, οἱ ἰταλικὲς δυνάμεις στὸν πόλεμο αὐτὸ χρειάζονταν ἐνίσχυση πού, ἀντι-

1. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 290.

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 292.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 290: . . . ἄχρη καὶ αὐτῆς σχεδὸν τῆς ποτὲ μεγαλοδόξου Ῥώμης ἐκράτησαν (οἱ ἐξ Ἀφρικῆς Σαρακηνοί). . . Σχετικὰ μὲ τὴν ἀραβικὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τῆς Ῥώμης τὸν ἑνατο αἰῶνα πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 15 καὶ Eichhoff, στὸ ἴδιο, σελ. 211 κέ.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 293.

κειμενικά, μόνο ένας στόλος μπορούσε να προσφέρει. Καί ο βυζαντινός στόλος του Νικήτα Ὁρούφα ήταν ήδη πολύ κοντά. . .

Ἀφοῦ ὁ Βασίλειος Α', ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας ἐνέργειές του, ἔχει σχεδὸν πλήρη ἀντίληψη γιὰ τὴν ὅλη κατάσταση καὶ ξέρει πῶς ἡ βοήθειά του εἶναι ἀναγκαία, γιατί ζητάει ἐνίσχυση ἀπὸ τὸν Λουδοβίκου Β' καὶ τὸν πάπα Ρώμης; Εἶναι πράγματι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, ὅτι δηλαδὴ οἱ δυνάμεις τοῦ Βασιλείου δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἐχθροῦ¹ ἢ μήπως ὑπάρχουν κι ἄλλοι λόγοι; Ὁ Βασίλειος Α' δείχνει νὰ φοβᾶται — καὶ εἶχε δίκιο, ὅπως ἀπέδειξαν ἀργότερα τὰ πράγματα — μιὰ ἐνδεχόμενη δυτικὴ ἀντίδραση, σὲ μιὰ ἀπόπειρα ἀποκατάστασης τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας στὴ Ἰταλία.

Ἔτσι, ὁ βυζαντινός στόλος συμμετέχει στὴν πολιορκία τοῦ Μπάρι ποὺ πέφτει στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 871, ὅχι ὅμως καὶ στὴν κατοχὴ του· ἡ πόλη περιέρχεται τὴν ἴδια χρονιά στὴν κυριαρχία μόνο τοῦ Λουδοβίκου Β', πράγμα ποὺ ἀποσιωπᾷ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὅπως δείχνει ἡ χρονολογικὴ σειρά τῶν γεγονότων, ὁ Βασίλειος ἐγκαταλείπει — προσωρινά — τὴν Ἰταλία γιὰ νὰ στραφεῖ ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν στὴν Ἀνατολή².

Ὡς τὴ στιγμὴ αὐτή, ἡ αὐτοκρατορία εἶχε κρατήσῃ σαφῶς ἀ μ υ ν τ ι κ ῇ καὶ ἐ π ι φ υ λ α κ τ ι κ ῇ στάσει στὴν Ἀνατολή, ἐπειδὴ οἱ δυνάμεις τῆς ἦταν ἀπασχολημένες στὸ δυτικὸ μέτωπο. Οἱ Παυλικιανοί, ἐκμεταλλευόμενοι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός, ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομές, μὲ ἀρχηγό τους τὸν Χρυσόχειρα, ἐναντίον τῆς βυζαντινῆς ἐπικράτειας, φτάνοντας χωρὶς νὰ συναντήσουν ἰδιαιτερές δυσκολίες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων εἶχε μεταφερθεῖ στὴ Δύση — ὡς τὴ Νικομήδεια, τὴ Νίκαια, τὸ θέμα Θρακησίων καὶ τὴν πρωτεύουσά του Ἔφεσο, περιοχὲς ποὺ βρίσκονταν καὶ κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ κάτω ἀπὸ τὸ στενὸ ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς διοίκησης.

Ὁ αὐτοκράτορας ὅμως δὲν ἀπάντησε στρατιωτικὰ σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδρομές· ἀντίθετα, θέλοντας προφανῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνη στὴν Ἀνατολή, ἐπειδὴ τοῦ ἦταν πρακτικὰ ἀδύνατο καὶ οἰκονομικὰ ἀσύμφορο νὰ διαθέτῃ ταυτόχρονα στρατεύματα σὲ δυὸ μέτωπα, Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ἔστειλε πρεσβεῖα στὸν Χρυσόχειρα τὴ δευτέρη χρονιά τῆς βασιλείας του (869), μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Πέτρο Σικελιώτη³, καὶ πρότεινε εἰρήνη καὶ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων ποὺ εἶχαν συλληφθεῖ στὶς συγκρούσεις μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Παυλικιανῶν στὴ Μ.

1. Βλ. Συν. Θεοφ. στὸ ἴδιο: . . . καὶ τὰς μὲν ἤδη χάριν τῶν Ῥαουσαίων. . . προαποσταλείσας δυνάμεις. . . οὐκ ἀξιομάχους πρὸς τοσαύτην τῶν βαρβάρων πληθὺν ἐδοκίμασε. . .

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 293 - 294: . . . καὶ ἡ μὲν πρώτη κατὰ τὴν ἐσπέραν στρατεία τῷ βασιλεὶ τοιοῦτον πέρας ἐδέξατο. . .

3. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 27 καὶ P. Lemerle, *L'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques*, TM 5 (1973), σελ. 1 - 144, ἐδῶ σελ. 103.

Ἀσία¹. Ὁ Πέτρος Σικελιώτης πού παρέμεινε στὴν Τεφρική ἑννέα μῆνες², πέτυχε μόνο τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων, ἐπειδὴ ὁ Χρυσόχειρας στὸ θέμα τῆς εἰρήνης ἐπέβαλε βαρύτατους ὅρους: ἔχοντας καταλάβει ὅτι ἡ αὐτοκρατορία ἀδυνατοῦσε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς δυνάμεις του, ζήτησε νὰ περιέλθει στὴν κυριαρχία του ὁλόκληρη ἡ Μ. Ἀσία³. Τὴν ἀπάντηση αὐτὴ μετέφερε ὁ Πέτρος Σικελιώτης στὸν Βασίλειο Α', φτάνοντας τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 870 στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ πρεσβεία ὅμως αὐτὴ εἶχε προσφέρει στὴν αὐτοκρατορία τὴν ἀπαιτούμενη ἀνάπαυλα: ἡ πρώτη φάση τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βασιλείου Α' στὴ Δύση τέλειωσε στὶς ἀρχὲς τοῦ 871 μὲ τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς δυνάμεις. Ὁ αὐτοκράτορας φροντίζει μόνο νὰ σταθεροποιήσει τὴ θέση του στὸ γεωγραφικὸ αὐτὸ τομέα κάνοντας τὴ Δαλματία θέμα· σὲ λίγο θὰ ἄρχιζε ἕνα *bellum diplomaticum* ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοκράτορες Βασίλειο Α' καὶ Λουδοβίκο Β' γιὰ τὴ νομιμότητα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου καὶ τὴν κατοχὴ τοῦ Μπάρι⁴.

Οἱ δυνατότητες γιὰ νέες πολεμικὲς ἐπεμβάσεις στὴν Ἰταλία ἔλειψαν. Ὁ Βασίλειος Α', ἀπερίσπαστος τώρα πιά ἀπὸ τὴ Δύση, ἀνοίγει τὸ μέτωπο στὴν Ἀνατολὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Παυλικιανῶν, ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μπάρι, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 871, «*ἄραρος ὑπολάμποντος τὰ ὄπλα ἀνείλετο*». Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἡγεῖται τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Χρυσόχειρα⁵. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς δὲν εἶναι καθόλου εὐνοϊκά: μὴ μπορώντας νὰ καταλάβει τὴν Τεφρική⁶, κυριεύει τὰ γειτονικὰ φρούρια «*Ἀβαρραν*» καὶ «*Σπάθην*»⁷. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος θέλοντας προφανῶς νὰ ἀπαλύνει τὴν ἥττα τοῦ παπποῦ του, δὲν ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας θὰ εἶχε αἰχμαλωτισθεῖ ἂν δὲν παρενέβαινε ὁ Θεοφύλακτος Ἀβάστακτος⁸. Ὁ Χρυσόχειρας, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴ νίκη αὐτῇ, ἐπιχειρεῖ νέες ἐκστρατεῖες

1. Γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ Πέτρου Σικελιώτη, πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 31 καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 98.

2. Βλ. Ἱστορία Πέτρου Σικελιώτη 188: TM 4 (1970), σελ. 67: ... *Ἐκεῖσε οὖν ἑννεαμηνιαῖον χρόνον διατρέψαντες*... καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 19.

3. Βλ. Γενέσιο, σελ. 86, ἔκδ. Lesmueller - Werner - Thurn, CFHB.

4. Γιὰ τὸ γράμμα τοῦ Βασιλείου πού, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν σώθηκε (βλ. Χρονικὸ Σαλέρνου 107: MGH SSRG, III, 521 - 527), πρβλ. J. Gay, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867 - 1071)*, Παρίσι 1904, σελ. 84 - 88 καὶ Dölger, *Regesten* 487.

5. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 266. Πρβλ. Lemerle, στὸ ἴδιο, σελ. 103.

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 267.

7. Βλ. Συν. Θεοφ. στὸ ἴδιο. Γιὰ τὰ φρούρια αὐτὰ πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 33 καὶ σημ. 3.

8. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ μνημονεύουν ὁ Λέων Γραμματικός, σελ. 255 CSHB, ὁ Ψευδοσυμεών, σελ. 690 CSHB, ὁ Συν. τοῦ Γεωργ. Μοναχοῦ ἔκδ. Istrin, σελ. 19 καὶ ὁ Θεοδόσιος Μελιτηνὸς ἔκδ. Tafel, σελ. 178.

φτάνοντας, τὸ 872, ὡς τὴν Ἀγκυρά¹. Τὴν ἴδια χρονιά, ὁ Βασίλειος Α' στέλνει ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν τὸν δομέστικο τῶν σχολῶν Χριστόφορο² ποὺ καταφέρει νὰ τοὺς νικήσει στὸ Βαθυρρύακα, νὰ καταλάβει τὴν Τεφρική καὶ νὰ ἀπαλλάξει ἔτσι τὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τους³.

Ἐχοντας ἐξοντώσει τοὺς Παυλικιανούς, ὁ αὐτοκράτορας ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Ἀράβων τὸν ἐπόμενο χρόνο 873: εἰσβάλλει στὴν περιοχὴ τοῦ Εὐφράτη κυριεύοντας τὶς πόλεις Ζάπετρα καὶ Σαμόσατα. Ὡστόσο, στὴν προσπάθειά τους νὰ καταλάβουν τὴ Μελιτηνή, τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ἡττῶνται, χωρὶς νὰ πετύχουν τὸν ἀντικειμενικὸ τους σκοπὸ⁴.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς πολεμικὲς του ἐνέργειες, ὁ Βασίλειος Α' προβαίνει καὶ σὲ λήψη διοικητικῶν μέτρων στὴν Ἀνατολή, ὅπως εἶχε κάνει λίγο νωρίτερα καὶ μὲ τὴ Δαλματία. Τὸ 873 ἰδρύει τὸ θέμα Χαρσιανοῦ ποὺ τὸ 863 ἀναφέρεται ὡς κλεισούρα⁵. Στὸ ἐξῆς, στὸ θέμα αὐτὸ θὰ ὑπάρχει τακτικὸς στρατὸς ὑπὸ τὶς διαταγὲς ἐνὸς στρατηγοῦ ποὺ θὰ διορίζεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, εἶναι πολὺ πιὸ εὐκόλο γιὰ τὴν κεντρικὴ διοίκηση νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ διαθέτει τὸ θεματικὸ στρατὸ ὅπου οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν.

Καὶ οἱ περιστάσεις, ὅπως φαίνεται, ἀπαιτοῦν τὴν παρουσία στρατοῦ στὴν Ἰταλία, ὅπου τὸ ἔργο τοῦ αὐτοκράτορα δὲν ἔχει ἀκόμα ὀλοκληρωθεῖ. Γιὰ τὴ διεξαγωγὴ καὶ τὴ διεκπεραίωση νέων ἐπιχειρήσεων χρειάζονται ἱκανοὶ ἀρχηγοί, ἀλλὰ καὶ πολυάριθμα στρατεύματα. Καὶ τὰ στρατεύματα αὐτά, σ' ἓνα μεγάλο βαθμὸ, μόνο ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ θὰμποροῦσαν νὰ διατεθοῦν.

Πράγματι, τὰ στρατεύματα τῶν ὁποίων θὰ ἡγηθεῖ ἀργότερα (882/884) ὁ Στέφανος Μαξέντιος, θὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ Θράκες, Μακεδόνες, ἐπίλεκτους Χαρσιανίτες καὶ Καππαδόκες⁶. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ὁ παλαιός, στὰ χρόνια 885/886, θὰ καταλάβει τὴν Ἀμάντια, τὰ κάστρα Τρόπας καὶ ἀγίας Σεβερίνας

1. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 34 καὶ Lemerle, στὸ ἴδιο.

2. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 272. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστόφορου, γαμπροῦ τοῦ Βασιλείου, ἀναφέρουν ἡ Συνέχεια τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, σελ. 841 CSHB καὶ ἐκδ. Istrin, σελ. 20.

3. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 272 - 276. Πρβλ. Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 38. Ὁ Lemerle (στὸ ἴδιο, σελ. 108) χρονολογεῖ τὴν κατάληψη τῆς Τεφρικής τὸ 878. Ἡ ἄποψη τοῦ Lemerle ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐκδοχή, ὅτι ὁ Βασίλειος, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας του, ἔδωσε τὸ κέντρο βάρους ὅλων του τῶν προσπαθειῶν στὴ Δύση, χωρὶς νὰ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ τὸ ἔργο του ἐναντίον τῶν Παυλικιανῶν στὴν Ἀνατολή.

4. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 268 - 271.

5. Βλ. Γενέσιο, σελ. 68 - 69. Πρβλ. A. Pertusi, *Constantino Porfirogenito, de Thematibus*, Βατικανὸ 1952, πίνakas II στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ἐπίσης Ζακυθηνός, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, σελ. 338 καὶ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τόμ. Η', Ἀθήνα 1979, σελ. 170 (Ν. Οἰκονομίδης).

6. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 312. Πρβλ. A. Pertusi, *Contributi alla storia dei temi bizantini dell'Italia meridionale*, Atti del 3o Congresso Internazionale di studi sull' Alto Medioevo, Spoleto 1958, σελ. 459 - 481, ἐδῶ, σελ. 470.

μέ στρατιωτικές δυνάμεις από την Ἀνατολή, μέσα στις οποίες αναφέρεται κι ὁ παλὶς ὑπηρέτης τοῦ Χρυσόχειρα Διακονίτζης¹.

Σύμφωνα λοιπὸν μετὰ τὴ διήγηση τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, ἡ μεταφορὰ ἀνατολικῶν στρατευμάτων στὴν Ἰταλία θὰ ἀποκοτῶσε ἔντονο ρυθμό. Ἔτσι, ἡ διοικητικὴ ὀργάνωση τῆς περιοχῆς τοῦ νεοῖδρυμένου θέματος Χαρσιανοῦ, καθὼς καὶ ἡ σύνθεση τῶν στρατευμάτων αὐτῶν ὑποδηλώνουν, ὅτι ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Βασιλείου Α' ἦταν ἡ προετοιμασία τῶν νέων ἐπιχειρήσεων τοῦ στὴν Ἰταλία.

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο τὸ ὅτι οἱ νέες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ αὐτοκράτορα στὴν Ἰταλία ἀρχίζουν τὸν ἴδιο χρόνο ποὺ ἱδρύεται τὸ θέμα Χαρσιανοῦ, δηλαδὴ τὸ 873: ἡ ἀφιξὴ προφανῶς μιᾶς ἰσχυρῆς βυζαντινῆς στρατιᾶς μετὰ ἀρχηγὸ τὸν πατριῖο Γρηγόριο στὸ Ὁτραντο ὑποχρεώνει τὸν πρίγκιπα τοῦ Μπενεβέντο Adelchis (853 - 878) νὰ γίνεῖ φόρου ὑποτελὴς στὴν αὐτοκρατορία². Ἀπὸ τότε καὶ ὡς τὴν κατάληψη τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς³, ἡ ἐδαφικὴ ἐξάπλωση τῆς αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία εἶναι ἀναμφισβήτητη⁴. Ἡ χρονολογικὴ διαδοχὴ λοιπὸν τῶν γεγονότων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α' στὴ διάρκεια τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας του ἀποδεικνύει τὴν προτεραιότητα τῆς Δύσης ἔναντι τῆς Ἀνατολῆς.

II. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α'

α) Ἡ ἀνάγκη γιὰ συμφιλίωση μετὰ τὴν Παπασύνη

Μετὰ τὴ γρήγορη ὑπαναχώρησή του στὸ πατριαρχικὸ-ἐκκλησιαστικὸ θέμα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνοδό του στὸ θρόνο, ὁ Βασίλειος Α' δίνει στὸ πρόβλημα τὶς πραγματικὲς πολιτικὲς διαστάσεις του. Ποιὲς εἶναι αὐτές;

Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος δὲν λέει ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου εἶχαν παραμελήσει τὴν αὐτοκρατορία, ἀλλὰ, ὅτι ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου ὁρισμένα συγκεκριμένα ἐδάφη κινδύνευαν νὰ χαθοῦν ὁριστικά. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας ἢ τὰ «πρὸς δυνόμενον ἥλιον», ἡ Δαλματία, ἡ Παννονία⁵, καὶ ὅχι κάποια ἄλλα στὴν Ἀνατολὴ ἢ ἄλλοῦ. Τὰ

1. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 313. Πρβλ. Pertusi, στὸ ἴδιο καὶ H. Grégoire, *La carrière du premier Nicéphore Phocas*, Προσφορὰ εἰς Στ. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 236.

2. Πρβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 106. Vera von Falkenhausen, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis ins 11. Jahrhundert*, Wiesbaden 1967, σελ. 15.

3. Γιὰ τὴ χρονολογία καὶ τὴν ἡμερομηνία τῆς κατάληψης τοῦ Μπάρι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, πρβλ. Falkenhausen, στὸ ἴδιο, σελ. 19, σημ. 128.

4. Πρβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 110 - 111, σημ. 1 καὶ Vasiliev, στὸ ἴδιο, σελ. 66.

5. Βλ. Συν. Θεοφ. σελ. 288. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, κεφ. 29, 88 - 98, ἐκδ. Moravcsik-Jenkins, CFHB, σελ. 126.

ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας ἦταν ἐκεῖνα ποὺ διέτρεχαν τὸν κίνδυνο νὰ χαθοῦν ὀριστικὰ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία, γιὰτὶ ὑπῆρχε στὴ Δύση μιὰ ἄλλη «ρωμαϊκὴ» δύναμη.

Ἡ νέα αὐτὴ ρωμαϊκὴ δύναμη — σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ Βυζάντιο βέβαια — εἶχε δημιουργηθεῖ τὸ 754 καὶ ἀπὸ τότε, οἱ πρόοδοί της ἦταν τεράστιες¹. Ἐχοντας ὁλόκληρη τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, μὲ ἐξαίρεση τὴν ἀραβικὴ Ἰσπανία, στὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ ἐπικυριαρχία της, ἔχοντας φτάσει στὸ σημεῖο νὰ ιδρύσει μιὰ ὁλόκληρη καινούργια αὐτοκρατορία τὰ Χριστούγεννα τοῦ 800, τὴν ἐποχὴ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου εἶχε ἀρχίσει νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία της καὶ ἀνατολικότερα, μὲ διείσδυση στὰ Βαλκάνια. Ἐξάλλου, τὸ παλιὸ «Ἰλλυρικόν» πάντα ὑπαγόταν στὸν πάπα Ρώμης, πρὶν ὁ Λέων Γ' Ἰσαυρος (ἢ ὁ Κωνσταντῖνος Ε') τὸ προσαρτῇ — παράνομα κατὰ τὴν κρίση τῆς Ρώμης — στὸ πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης². Ἡ ἐντελὴς πρόσφατη πείρα, ὅπως ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῶν δυὸ ἀνώτατων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, πρεσβυτέρως καὶ νέας Ρώμης, στὸ θέμα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων, εἶχε ἀποδείξει τὸ μέγεθος αὐτῆς τῆς παπικῆς διείσδυσης στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο³.

Ἀλλὰ, ἂν ἡ Παπασύνη εἶχε τὴν εὐκαιρία ἢ τὴ δυνατότητα νὰ ἐπεμβαίνει ἀρκετὰ εὐκόλα σὲ περιοχὲς τόσο ἄμεσα γειτονικὲς καὶ ζωτικὲς γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἦταν ἡ Βουλγαρία, ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, κατευθεῖαν ἀπόγονος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κατὰ τὴν παράδοση, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε πιά τὸ παραμικρὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει σὲ περιοχὲς τῆς «Ἑσπερίας», ὅπως ἀφήνουν νὰ νοηθεῖ οἱ δισταγμοὶ τοῦ Βασιλείου Α' τὸ 868/869.

1. Σχετικὰ μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ τὴ «ρωμαϊκὴ» του ὑπόσταση, πρβλ. W. Gundlach, *Die Entstehung des Kirchenstaates und der curiale Begriff Res Publica Romanorum*, Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Heft 59, Breslau 1889. E. Caspar, *Das Papsttum unter fränkischer Herrschaft*, Darmstadt 1965. Ἐπίσης D. H. Miller, *Byzantine - Papal Relations during the Pontificate of Paul I: Confirmation and Completion of the Roman Revolution in the Eighth Century*, BZ 68 (1975), σελ. 47 - 62.

2. Πρβλ. V. Grumel, *L'annexion de l'Illyricum oriental, de la Sicile et de la Calabre au Patriarcat de Constantinople*, Recherches de science religieuse, 40 (Mélanges Jules Lebreton), 2 (1951 - 1952), σελ. 191 - 200, ποὺ πιστεύει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Ε' προσάρτησε τὸ Ἰλλυρικόν. Ἀντίθετα, ὁ M. V. Anastos, *The Transfer of Illyricum, Calabria and Sicily to the Jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople in 732 - 733*, Studi Bizantini e Neellenici 5 (1957) (Silloge Bizantina in onore di S. G. Mercati), σελ. 14 - 31 πιστεύει ὅτι ἡ προσάρτηση ἔγινε τὸ 732 - 733 ἀπὸ τὸν Λέοντα Γ' τὸν Ἰσαυρο.

3. Πρβλ. F. Dvornik, *Photius, Nicolas I and Hadrian II*, Bsl 34/1 (1973), σελ. 33 - 50. I. Duǵev, *Au lendemain de la conversion du peuple bulgare*, Mélanges de science religieuse 8 (1951), σελ. 211 - 226. Τοῦ Ἰδίου, *Die Responsa Nicolai I Papae ad Consulta Bulgarorum als Quelle für die bulgarische Geschichte*, Festschrift des Haus-Hof-und Staatsarchivs τ. 6, Βιέννη 1949, σελ. 349 - 362.

Τὴ στέρξη τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ἡ Παπωσύνη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἱδρύση τοῦ κράτους τῆς, εἶχε φροντίσει νὰ τὴν ἀποδώσει στὴν ἴδια τὴ θέληση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ παραπάνω, καταλήγουμε στὴ διαπίστωση πὼς πρωταρχικῆς σημασίας ἀπώλεια γιὰ τὴν αὐτοκρατορία δὲν θὰ ἦταν ἐκεῖνη ποὺ θὰ ὀφειλόταν σὲ κάποια νέα ἀραβικὴ εἰσβολὴ ἢ κατάκτηση (στὴν περίπτωση αὐτὴ ὅλα θὰ μποροῦσαν νὰ διορθωθοῦν μὲ μιὰ βυζαντινὴ ἀντεπίθεση, ὅπως γινόνταν πάντα, λίγο-πολύ), ἀλλὰ ἓνας κίνδυνος πολὺ πιὸ ἀπειλητικὸς: ἡ ὀριστικὴ ἀδυναμία τῆς αὐτοκρατορίας νὰ ἀποκτήσει ἐκεῖνα ποὺ — θεωρητικὰ πάντα — περιλαμβάνονταν στὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκουμενικὴ ρωμαϊκὴ ἰδέα.

Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ κίνδυνος αὐτὸς συνοψιζόταν στὴν ἐνδεχόμενη ἐπικράτηση πολιτικῆς ἀντίληψης μὲ ἰσχυρὲς ἰδεολογικὲς βάσεις, ποὺ θὰ ἐκμηδένιζε ἢ θὰ ἐλαχιστοποιοῦσε τὶς βυζαντινὲς δυνατότητες γιὰ ἀνάκτηση χαμένων ρωμαϊκῶν ἐδαφῶν, ὅποτεδήποτε κι ἂν εἶχαν αὐτὰ χαθεῖ. Αὐτὸ τουλάχιστον φαίνεται ἀπὸ τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβαση τοῦ βυζαντινοῦ στόλου στὴ Δαλματία καὶ στὴ διστακτικὴ του ἀνάμιξη στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη λοιπὸν, εἶναι εὐνόητο ὅτι, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ Βασίλειος Α' νὰ ἐπέμβει στὴν Ἰταλία, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει συμφιλιοτικὴ πολιτικὴ πρὸς τὸν πάπα Ρώμης ποὺ, μετὰ τὰ μέσα τοῦ ὄγδου αἰῶνα, ἀπαγορεύει κάθε βυζαντινὴ ἐπέμβαση στὴ Δύση. Στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος φαίνεται ὅτι ἔγινε στὰ τέλη τοῦ ἔτους 867 καὶ ἡ πρώτη ἐκθρόνιση τοῦ πατριάρχῃ Φωτίου.

β) Προσπάθειες γιὰ νομιμοποίηση τῆς βυζαντινῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α' στὴ Δύση

Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν ἀνάγκη γιὰ συμφιλίωση μὲ τὴν Παπωσύνη ποὺ ρύθμιζε τὶς μετέπειτα πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἐνέργειες τοῦ Βασιλείου Α', ὅχι μόνον στὴ Δύση, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀνατολή, εὐκόλα γίνονται κατανοητὰ τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ ἀνάγκες ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἀνάκτηση τῶν «χαμένων» ἐδαφῶν — ὅπως τὰ θεωρεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος — σημαίνουν γιὰ τὸν Βασίλειο Α' ἐπέμβαση στὴν Ἰταλία. Γιὰ μιὰ τέτοια ἐπέμβαση ὅμως, χρειαζόταν ἡ συγκατάθεση-ἐγκριση τοῦ πάπα Ρώμης. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποσπάσει ὁ Βασίλειος Α' τὴ συγκατάθεση-ἐγκριση τοῦ πάπα, ἔπρεπε νὰ προηγηθεῖ ἡ ἄρση τῆς ρήξης τῶν δυὸ ἀνώτατων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ποὺ εἶχε φτάσει στὸ ἀποκορύφωμά της στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ'. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ καθαιρεθεῖ ὁ τότε κάτοχος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, δηλαδὴ ὁ Φώτιος.

Ἔτσι, γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ ἐκθρόνιση τοῦ πατριάρχῃ Φωτίου δὲν ἀποτελεῖ

αυτοσκοπό της πολιτικής του Βασιλείου, αλλά μόνο μια προκαταρκτική ενέργεια που θα δημιουργούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για πολιτικούς επεκτατικούς έλιγμούς σε διεθνή κλίμακα. Ο Βασίλειος Α' δηλαδή, πρέπει να έβλεπε καθαρά ότι η παραμονή του Φωτίου στον πατριαρχικό θρόνο εμπόδιζε την πραγματοποίηση του βασικότερου στόχου της εξωτερικής του πολιτικής, που ήταν η επέμβαση στην Ίταλία, με την έγκριση του πάπα βέβαια, ώστε να μπορέσει η αυτοκρατορία να ανακτήσει το δικαίωμα να έχει ελευθερία κινήσεων στη Δύση.

Τη συμφιλίωση με τον πάπα Ρώμης ακολουθεί η συμμαχία του Βασιλείου Α' με τον Λουδοβίκο Β' Ίταλικό το 868/869· μια συμμαχία που, με την κατάληψη του Μπάρι από τους Φράγγους μόνο, αποδεικνύεται όχι και τόσο ευνοϊκή για τη βυζαντινή επεκτατική πολιτική στη Δύση. Η ρήξη των δυο αυτοκρατόρων θα πάρει τη μορφή ενός *bellum diplomaticum* (άνταλλαγή επιστολών το 871), όπου ο Βασίλειος Α' θα άμφισβητήσει στον καρολίγγειο αυτοκράτορα το δικαίωμα να φέρει τον αυτοκρατορικό τίτλο, δικαίωμα που του είχε αναγνωριστεί από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' και από τον πατριάρχη Φώτιο¹.

Η βυζαντινή πολιτική, στην προσπάθειά της να νομιμοποιήσει και να ισχυροποιήσει τη θέση της στη Δύση, επιχειρεί να προσεταιριστεί το θείο του Λουδοβίκου Β', Λουδοβίκο Γερμανικό (840 - 876). Οι πρεσβείες που στέλνει ο Βασίλειος Α' στο Λουδοβίκο Γερμανικό, τον Ίανουάριο του 872 και το Νοέμβριο του 873 αποσκοπούν μάλλον στη σύναψη μιας νέας συμμαχίας².

Αυτή η στροφή του Βασιλείου Α' προς τον Λουδοβίκο Γερμανικό δεν έρχεται σε αντίθεση με τη συμφιλιωτική πολιτική προς τον πάπα Ρώμης, που είχε εγκαινιάσει ο αυτοκράτορας άμέσως μετά την άνοδό του στο θρόνο, αφού και ο νέος πάπας Ίωάννης Η' (872 - 882), που επίσημα διατηρεί καλές σχέσεις με τον Βασίλειο Α', με τον Ίγνατιο και, μετά, με τον Φώτιο, αποκρούει την γερμανική διαδοχή στην Ίταλία που είχε ορίσει πεθαίνοντας ο Λουδοβίκος Β' Ίταλικός και στέφει στη Ρώμη, στις 25 Δεκεμβρίου του 875, αυτοκράτορα τον Κάρολο Φαλακρό (840 - 877)³, επαναλαμβάνοντας κατά κάποιο τρόπο την αντιβυζαντινή πράξη του έτους 800. Στο διάστημα που ο νέος δυτικός αυτοκράτορας Κάρολος Φαλακρός αναθέτει στους δοῦκες του Σπολέτο την προστασία της Αγίας Έδρας και την ενίσχυση του πάπα στον άγώνα έναντι των Αράβων, οι Βυζαντινοί εξασφαλίζουν όσο μπορούν την κυριαρχία τους εκεί με την κατάληψη και κατοχή του Μπάρι (25/12/876). Τέλος, ο πάπας Ίωάννης Η', ο οποίος με τη στέψη του αυτοκράτορα Καρόλου Φαλακρού είχε

1. Για τη στάση του Μιχαήλ Γ' και του Φωτίου προς τον Λουδοβίκο Β' και τη σύζυγό του Angilberga, βλ. Βίο Ίγνατίου, PG 105, στ. 537.

2. Βλ. *Annales Fuldenses* στα 872 και 873 (MGH SSRG, I, 384 και 387). *Dolger*, *Regesten* 489 και 491. Πρβλ. *Lounghis*, στο ίδιο, σελ. 193.

3. Πρβλ. *Gay*, στο ίδιο, σελ. 115.

ἀπροκάλυπτα ἀντιτεθεῖ στήν ἀνατολική Φραγγία (Γερμανία) — μὲ τὴν ὁποία εἶχε ἔρθει σὲ διαπραγματεύσεις ὁ Βασίλειος Α΄ ἀπὸ τὸ 872 — μόλις πεθαίνει ὁ Κάρολος Φαλακρὸς στὶς 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 877 καὶ μὴ βλέποντας ἄλλο τρόπο γιὰ νὰ καταπολεμηθοῦν οἱ Ἀραβες τῆς Ἰταλίας, προστρέχει μὲ ἱκεσίες πρὸς τὸν Βασίλειο Α΄ στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 878¹.

Ἡ πρώτη δεκαετία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄ (867 - 877), ὅπως ὑποδηλώνει ἡ ἐπιδόνηση τῶν πολιτικῶν φροντίδων τῆς αὐτοκρατορίας, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν προτεραιότητα τῆς Δύσης ἐναντι τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ προτεραιότητα αὕτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὶς ἔντονες καὶ συνεχεῖς προσπάθειες τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ νομιμοποίηση μιᾶς νέας βυζαντινῆς κυριαρχίας στὰ ἐδάφη τῆς («Ἑσπέρας»), προσπάθειες πού, τὴν περίοδο αὕτη, ἐντοπίζονται ὅχι τόσο στὸ στρατιωτικό, ὅσο στὸ διπλωματικό τομέα.

Ὁ Ἀραβικὸς κίνδυνος πὺν ἄμεσα ἀπειλεῖ τὴν ἰταλική χερσόνησο στὰ μέσα τοῦ ἑνάτου αἰῶνα², δίνει στὸν Βασίλειο Α΄ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπέμβει στὶς ἰταλικὲς ὑποθέσεις· ἡ ἐπέμβαση αὕτη ὅμως δὲν ἀποσκοπεῖ σὲ προσωρινή στρατιωτικὴ ἐγκαθίδρυση τῆς αὐτοκρατορίας στήν Ἰταλία, ἀλλὰ κυρίως στὴ δημιουργία νέων προϋποθέσεων γιὰ μιὰ ἐλευθερία κινήσεων στὴ Δύση.

Ὁ πάπας, ἀπὸ τὴν ἱδρυση τοῦ κράτους του (754), ἀπαγορεύει κάθε βυζαντινὴ ἐπέμβαση στὰ ἐδάφη τῆς «Ἑσπέρας», κι ἔτσι, ἡ ἐλευθερία αὕτη κινήσεων δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὴν αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου. Ὡστόσο, οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας αὐτῆς πὺν κατηγοροῦνται γιὰ «ραθυμία» ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο, εἶχαν ἀποδείξει ὅτι ἦταν πολυπράγμονες, ὅσον ἀφορᾷ τὶς στρατιωτικὲς τοὺς ἐπιχειρήσεις στήν Ἀνατολή. Ἀρα, τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπέρας εἶχαν πικραμεληθεῖ, ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμορίου δὲν μπόρεσαν νὰ ξεπεράσουν τὸν πολιτικό-ἰδεολογικὸ φραγμὸ πὺν τοὺς ἀπαγόρευε νὰ ἐπέμβουν ἐκεῖ. Ἡ ὑπέρβαση αὐτοῦ τοῦ φραγμοῦ ἀποτελεῖ κατεξοχὴν κατόρθωμα τῆς νέας πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου Α΄.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΑΥΣΙΔΟΥ

1. Πρὸβλ. Gay, στὸ ἴδιο, σελ. 120.

2. Πρὸβλ. W. Ohnsorge, *Die Entwicklung der Kaiseridee im 9. Jahrhundert und Süditalien*, στὸ *Abendland und Byzanz*², Darmstadt 1963, σελ. 184 - 226.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Νικόλαος Α' (24 / 4 / 858 - 13 / 11 / 867)	Μιχαήλ Γ' (21 / 1 / 842 - 23 / 9 / 867)
862: συμμαχία Λουδοβίκου Γερμανικού (840 - 876) καὶ Βόρη (852 - 889).	Ἀπρίλιος 861: ἡ τοπικὴ σύνοδος στὸ ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐπικυρώνει τὴν ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου.
863: στή σύνοδο τοῦ Λατρεανοῦ, ὁ πάπας κηρύσσει τὴν καθάριση τοῦ Φωτίου.	862: ὁ ἡγεμόνας τῆς Μοραβίας Ρασισλάβος (846 - 870) στέλνει πρεσβεία στὴν Κ/πολη καὶ ζητάει ἀποστολὴ βυζαντινοῦ ἐπισκόπου.
863: στή σύνοδο τοῦ Λατρεανοῦ, ὁ πάπας κηρύσσει τὴν καθάριση τοῦ Φωτίου.	Καλοκαίρι 863: ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος φτάνουν στὴ Μοραβία: ἐπὶ τρία χρόνια κηρύσσουν ἐκεῖ τὸ Χριστιανισμό.
866: στροφὴ τοῦ Βόρη-Μιχαήλ πρὸς τὸν πάπα.	3 Σεπτεμβρίου 863: νίκη στὸ Λαλακόντα. Δυναμικὴ ἐμφάνιση βυζαντινοῦ στρατοῦ στὴ Βουλγαρία.
	864: βάρπτιση τοῦ Βόρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ'.

Φώτιος (α')

(25 / 12 / 858 - 23 / 9 / 867)

↓

←"Εριδες, ρήξη→

Αύγουστος/Σεπτέμβριος 867: ὁ Φώ-
τιος ἀναθεματίζει τὸν πάπα Νικό-
λαο Α'.

Ἄδριανὸς Β'

(14/12/867 - 14/12/872)

ἀρχὲς 868: ὁ πάπας δέχεται στὴ
Ρώμη τοὺς Κύριλλο καὶ Μεθόδιο.

868/869: συμμαχία Λουδοβίκου Β'
'Ιταλικοῦ (850 - 875) καὶ Βασιλι-
λείου Α'.

ἀρχὲς 871: κοινὴ πολιτορία τοῦ
Μπάρι.

2 Φεβρουαρίου 871: τὸ Μπάρι στὴν
κυριαρχία τοῦ Λουδοβίκου Β'.

13 Αὐγούστου 871: αἰχμαλωσία
Λουδοβίκου Β' ἀπὸ Μπενεβεντάνους.

17 Σεπτεμβρίου 871: ἀπελευθέρωση
Λουδοβίκου Β' μὲ τὸν ὄρο νὰ ἀπο-
μακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ Ν. Ἰταλία.

Ἰγνάτιος (β')

(23/11/867 - 23/10/877)

↓
← Συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ →

Βασίλειος Α'

(24/9/867 - 29/8/886)

23 Νοεμβρίου 867: ἐξορία Φωτίου.

867/868: ὁ βυζαντινὸς στόλος στὴ
Δαλματία, ἀπελευθέρωση Ράγουσας.
Πρεσβεία Βασιλείου στὸν πάπα.

Ἰαννῆς 869/Φεβρουάριος 870:
σύνοδος στὴν Κ/πολη. Καταδίκη Φω-
τίου. Ἡ Βουλγαρία στὴ βυζαντινὴ
σφαίρα ἐπιρροῆς. Ἰδρυση θέματος
Δαλματίας.

871: γράμμα Βασιλείου στὸν Λουδο-
βίκο. Τέρμα τῆς στρατιωτικῆς συνερ-
γασίας. Τέλος πρώτης ἰταλικῆς ἐκ-
στρατείας Βασιλείου. Ἐκστρατείες
στὴν Ἀνατολή.

Ἰωάννης Η΄
(14/12/872 - 16/12/882)

873: ἄφιξη βυζαντινοῦ στρατοῦ στὸ Ὅτσαντο. Ὑποταγὴ Μπενεβέντου στὸν Βασίλειο Α΄.

12 Αὐγούστου 875: θάνατος αὐτοκράτορα Λουδοβίκου Β΄ στὴ Μπρέσκια.

25 Δεκεμβρίου 875: αὐτοκρατορικὴ στέψη Καρόλου Φαλακροῦ (840 - 877)

25 Δεκεμβρίου 876: τὸ Μπάρι περιέρχεται στὴ βυζαντινὴ κυριαρχία.

26 Φεβρουαρίου 878: ὁ πάπας μὲ ἐπιστολὴ του ζητάει τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια τοῦ Βασιλείου Α΄.

21 Μαΐου 878: πτώση Συρακουσῶν. Οἱ Ἀραβες κύριοι τῆς Σικελίας.

872: ἄλωση Τεφρικῆς, καταστροφὴ Παυλικιανῶν. Πρεσβεία Βασιλείου στὸν Λουδοβίκο Γερμανικό.

873: ἔδρυση θέματος Χαρσιανού. Νοέμβριος 873: δεύτερη πρεσβεία στὸν Λουδοβίκο Γερμανικό.

875: ἐπαναφορὰ Φωτίου καὶ συμφιλίωσή του μὲ Ἰγνάτιο.

Φώτιος (β΄)
(26/10/877 - 29/9/886)
↓
←φιλικὴ στάση→